

Osmanlı-İran İlişkilerinde Diplomatik Problem: Bir İngiliz Kızının Kaçırılması*

*A Diplomatic Problem Between the Ottoman and Iran:
The Abduction of a British Girl*

MEHMET SELİM TEMEL**

öz

Bu çalışmada 1891 yılında Osmanlı Devleti sınırına yakın İran sınırları içinde Savuçbulak şehrinde ticaretle uğraşan bir İngiliz ailenin kızı Katy Greenfield'in Mirza Aziz isminde İran vatandaşı bir Kürt tarafından kaçırılıp Osmanlı şebenderliğine sığınması ve sonrasında gelişen olaylar anlatılmaktadır. Bölgede bulunan aşiretler açısından geçişken bir yapıya sahip olan Osmanlı-İran sınırında bu tür olaylar sık yaşanmakla birlikte bu olay Osmanlı şebenderhanesini içine alınca iki devlet de bu olaya doğrudan müdahil olmak zorunda kalmıştır. Osmanlı kaynaklarına göre kadın İran mahkemesinde bunu ikrar ederek Müslüman olmuş ve Mirza Aziz'le evlenmiştir. Fakat annesi ve bölgede bulunan İngiliz konsolos durumu kabullenmeyerek kızın mahkemeye tekrar çıkarılmasını istemiştir. Genç kız mahkemeye tekrar çıkarılmak üzere Tebriz'e götürüldüğü sırada yol üzerinde bulunan Savuçbulak Osmanlı şebenderliğine sığınmıştır. Genç kızın Osmanlı şebenderhanesine sığınması sonrasında İngiliz gazeteleri dolayısıyla kamuoyunun olaya yoğun ilgi göstermesi sebebiyle İngiltere hükümeti İran ve Osmanlı hükümetleri üzerinde baskı kurarak Katy'nin annesine teslim edilmesini istemiştir. Bölgede bulunan Osmanlı şebenderlerinin mücadelesi ve Kürt aşiretlerinin genç kadını vermemek için gösterdikleri mukavemet üzerine süreç uzamış fakat en nihayetinde Katy Greenfield mahkemeye ikinci kez çıkarılıp sorgulanmıştır. Katy Greenfield, birinci mahkemedeği gibi Müslüman olduğunu ve Mirza Aziz'le evleneceğini beyan etmiştir. İngiliz konsolos ve kızın annesi gönülsüz olmalarına karşın Katy Mirza Aziz'e teslim edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kız Kaçırma, Osmanlı Devleti, İran, İngiltere, Savuçbulak

* Makale geliş tarihi: 07-II-2019, kabul tarihi: 17-II-2019, araştırma makalesi.

** Devlet Arşivleri Başkanlığı, İstanbul/Türkiye. m.selim.temel@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4276-5901>. Makalenin okunması ve gözden geçirilmesinde desteklerini esirgemeyen değerli hocam Dr. Özlem Çaykent ve mesai arkadaşım Ebubekir Duran'a, bazı arşiv belgelerinin temininde cömert davranan Aydın Çakmak Bey'e ve İngilizce gazetelerin çevirisinde yardımcı olan yine mesai arkadaşarımdan Murat Bozkurt'a en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

ABSTRACT

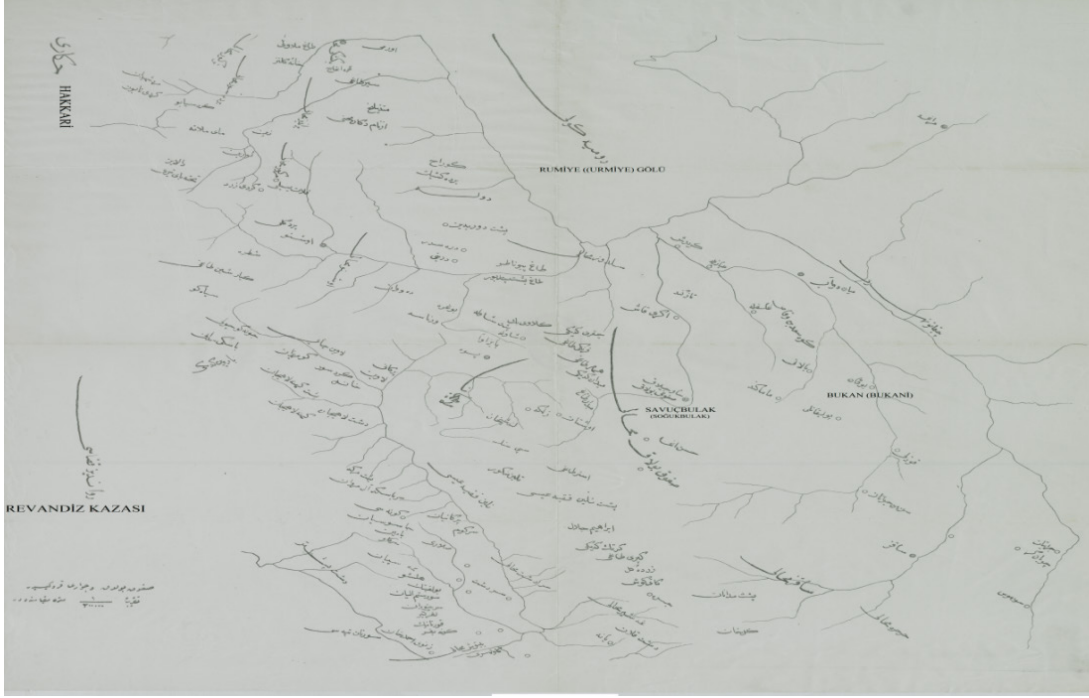
In this study, taking refugee of a young British women named Katy Greenfield, who was kidnapped by a Kurdish Iranian citizen named Mirza Aziz in the city of Savuçbulak within the borders of Iran near the Ottoman Empire border in 1891, to the Consulate of Ottoman State and the events that followed will be told. Although such incidents were common on the Ottoman-Iranian border, which has a complex structure in terms of tribes in the region, both states had to be directly involved in this case as it has included the Ottoman consulate. The daughter of an British family engaged in commerce in the region, Katy Greenfield, was kidnapped by Mirza Aziz. According to Ottoman sources, the woman confessed it in the Iranian court and became a Muslim and married Mirza Aziz. However, her mother and the British consul in the region refused to accept the situation and demanded her to be taken to court again. When the young girl was taken to Tabriz for trial, she took refuge in Consulate of Ottoman in Savuçbulak. Following the young girl took refuge in the Ottoman consulate, the British government put pressure on the Iranian and Ottoman governments and demanded that the woman be handed over to her mother because of the public interest in the British newspapers to the case. The process was prolonged due to the efforts of the Ottoman consuls in the region and the resistance of the Kurdish tribes not to turn the young woman, however Katy Greenfield was taken to the court and questioned for the second time at the end. Katy Greenfield stated that she became a Muslim and would marry Mirza Aziz as in the first court. Although the British consul and her mother were reluctant, Katy turned back to Mirza Aziz.

Keywords: Abduction of Girl, Ottoman State, Iran, Britain, Savuçbulak

OSMANLI-İRAN SINIRININ zorlu coğrafi şartları hudut bölgelerinde yaşayan Kürt aşiretlerin geçimlerini zorlaştırmıştır. Ayrıca iki devlet de coğrafi koşullardan dolayı bu bölgede mutlak kontrol kurmakta zorlanmıştır. Dağlık ve engebeli bölgeleri iyi bilen ve göçebe hayatları gereği İran-Osmanlı sınırında yolculuk yapan aşiretlerin içindeki bazı gruplar bu coğrafi durumun zorluklarından yararlanarak gasp, yaralama, kız kaçırma, sınırda yer alan memur veya askerlere zarar verme gibi çeşitli suçlar işleyebilmekteydi.¹ Ayrıca modern dönemdeki gibi kesin bir sınırın olmaması sayesinde hangi devletin tebaası olduğu belli olmayan ve çıkarlarına göre Osmanlı veya İran uyuğuna geçen bu aşiret üyelerinin yakalanması ve cezalandırılması söz konusu olduğunda iki devlet arasında anlaşmazlıklar yaşanmaktaydı. İki devlet arasında sorunlar baş gösterdiği vakit yağma ve eşkıyalık olaylarının arttığı görülmektedir. Çünkü yağmaladıkları taraf kendilerini takip ettiğinde karşı tarafa rahatlıkla sığınmaktaydılar.

Bu sınır boylarındaki aşiretlerin komşu ülkeye iltica etmelerinde başka sebepler de bulunmaktaydı. Aşiretler, İran'ın Şii, Osmanlı'nın ise Sünni olmasından yararlanmışlardır. Kürt aşiretler kendisiyle aynı mezhebe sahip hangi devletin egemenliğinde yaşıyorsa o devlete vergi vermek ve askerlik yapmak istememiş-

¹ Fehminaz Çabuk, *II. Abdülhamit Dönemi Osmanlı-İran İlişkilerinde Kürt Aşiretleri Meselesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, s. 100.

Savuçbulak ve etrafını gösteren harita. Kaynak: BOA, Haritalar (HRT.h), no. 447.

lerdir. Ayrıca yaşadıkları bölgenin idarecileriyle veya bir başka aşiretle anlaşmamak ve işledikleri suçlar için takibattan kurtulmak gibi çeşitli meseleler söz konusu olduğunda komşu ülkeye dinî yönden baskı gördüklerini iddia ederek iltica etmekteydiler.²

Sınır boylarındaki aşiretlerin eşkıyalıklarıyla ilgili belgelere konu olan önemli meselelerden biri de sınırın öte yakasından kız kaçırmalarıdır. Örneğin 1893 yılında Bayezid sancağında Haydaranlı aşiretinin reisi Hüseyin Paşa'nın yeğeni ile evli bir kadın, İran tebaasına mensup bir aşiret tarafından kaçırılmış ve İranlı Tahir Han'ın amcasının oğlu Mehmed Ağa'yla nikâhlanmıştır. Kadının İran tarafına götürüleceği bilgisini alan Haydaranlı aşireti, kadını Şiilerin elinde bırakmayacaklarını belirterek kan dökmeye hazır olduklarını resmî makamlara bildirmiştir. Bölgede bulunan Dördüncü Ordu Müşiri Zeki Paşa, olayın daha fazla büyümemesi için durumu İran devletine iletmiştir.³

1891 yılında gerçekleşen bir olay ise çok daha büyük sorunlara sebep olmuştur. İngiliz bir kadının İran sınırları içinde bir Kürt tarafından evlenme maksadıyla kaçırılıp Osmanlı şebenderliğine sığınması uluslararası bir probleme dönüş-

² Melike Sarıkcıoğlu, *Osmanlı-İran Hudut Sorunları (1847-1913)*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013), s. 40-41.

³ Çabuk, "II. Abdülhamit Dönemi Osmanlı-İran İlişkileri", s. 101; Kaçırılan Haydaranlı kadın hakkında İran Sefareti'nden bilgi alındığına dair bkz. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), İrade Hususi (i. HUS), 14/96, 12 Ağustos 1893/29 Muharrem 1311; Ayrıca konu ile ilgili belgeler için bkz. BOA, Babiali Evrak Odası (BEO), 253/1892İ; BOA, BEO, 256/19135; BOA, BEO, 408/30573; BOA, Dahiliye Nezareti, Şifre Evrakı (DH. ŞFR), 166/60.

müştür. İçinde kız kaçırma sonrası ihtida, İngiltere kamuoyu baskısı ve Osmanlı hükümetinin zor durumda kalması gibi türlü sorunlar barındıran bu olay İran'ın Savuçbulak⁴ şehrinde yaşanmıştır.⁵

Kaçırılan Katy Greenfield bir İngiliz vatandaşıdır. Servet sahibi olan babası ölmeden önce Tebriz'de oturmaktadır. Babası öldükten sonra Katy, annesi ve üç erkek kardeşi ile beraber Savuçbulak'a bağlı Hacıabad köyüne yerleşmiştir. Hacıabad köyü ile çevresindeki üç köyün de sahibi Greenfield ailesidir. Katy, bölgede bulunan Fransız ve Müslüman okullarında eğitim görmüştür. Bir belgeye göre Katy, Müslüman okulunda eğitim alırken İslam'ı anlayarak ve bilerek seçmiş fakat bunu ailesinden gizlemiştir. Vicdanıyla seçtiği dinin ibadetlerini kendi evinde gizlice yerine getirmektedir. Osmanlı belgelerinde yer alan haberlere göre güya İslamiyet'i aleni bir şekilde yaşamak için kendisini başka bir yere götürmesi için daha önce birilerine teklif etmişse de kimse buna cesaret edememiştir. Bu böyle devam ederken 17 Nisan 1891 tarihinde Katy'nin oturduğu Hacıabad köyüne bir saat uzaklıkta bulunan Ermenibulağı köyünün zenginlerinden Hacı Mustafa'nın oğlu Mirza Aziz buradan geçmekte iken Katy de onunla beraber kaçmıştır. Onları birilerinin hemen aramaya başlayacağını bildiklerinden Katy ile Mirza Aziz civarda bulunan Şeyh Abdülkerim Zenbilli'nin evine sığınır. Katy orada kendi isteğiyle Müslüman olmuş ve rızası üzerine Aziz'le nikâhları kıyılmıştır. Aile aramalar sonucunda olaydan haberdar olunca Katy'nin annesi İran hükümetine başvurarak kızının kendisine geri verilmesini istemiştir. İran hükümeti Aziz'in babası Hacı Mustafa üzerinde baskı kurarak kadının ailesine bir an önce teslimini istemiştir. Bu gelişmeler üzerine Hacı Mustafa, oğlu Aziz ve Katy'yi alarak Savuçbulak'ta bulunan Molla Abdullah Efendi'nin evine götürmüş ve İran yerel idarecilerine haber vermiştir. Ertesi gün İran hükümet temsilcileri tarafından sorgulanan ve mahkemeye çıkarılan Katy Greenfield, annesi ve kardeşinin de yanında ihtida etme isteğini tekrarlamıştır. Ancak Katy'nin baskılardan korkarak bunu söylediğine inanan annesi ve kardeşi onun bir kez daha Tebriz'de mahkemeye çıkarılmasını istemiştir. Tebriz hâkimi Emir Nizam tarafından Savuçbulak'ta bulunan idarecilere gönderilen emir üzerine Katy, istemediği halde Tebriz'e götürülmesine karar verilmiş ve yola çıkıldığında ise durum daha karmaşık hale gel-

⁴ Osmanlı belgelerinde bu yerin ismi Savucbulak, Savuçbulağ, Soğukbulak, Sovukbulak gibi farklı imlalarla yazıldığı görülmüştür. Urmîye Gölü'nün güneyinde yer alan ve Osmanlı sınırına yakın bir yerde olan Savuçbulak'ın yerinde günümüzde Mahabad şehri yer almaktadır.

⁵ Konu daha önce bir tezde, bir makalede ve bir kitapta kısa bir şekilde değerlendirilmiştir. Yapılan bu çalışmalar şu şekildedir; Ali Karaca, doktora tezinde bir paragrafta yer vermiştir. Osmanlı Arşivi Yıldız tasnifinden sadece bir belge kullanmıştır. Sorunun çözümünü o sırada Yâver-i Ekrem görevinde bulunan Ahmet Şakir Paşa'ya bağlamıştır. Bkz. Ali Karaca, Anadolu İslahâtı ve Ahmet Şâkir Paşa (1838-1899), (İstanbul: Eren Yayıncılık, 1993), s. 35; Yine aynı yazar "Selanik Vakası" ile İngiliz kadınının kaçırılması ve Osmanlı şehbenderliğine sığınmasını küçük bir makalede değerlendirmiştir. Bu iki olayı da iltica olarak değerlendirmiştir. Selanik'teki olayı bir eserden, İngiliz kadınının meselesini doktora tezindeki aynı kaynaktan yazmıştır. Bkz. Ali Karaca, "Üç İltica ve Bir Vesika", Türk Dünyası Tarih Dergisi, S. 28, (1989), s. 45-48; İsmi geçen yazardan başka Selim Deringil de konuyu kısa bir şekilde değerlendirmiştir. Çalışmasında kızın ismini "Miss Kranfel" olarak vermiştir. Olayı 2 Ekim 1891'de gerçekleştiğini belirttiği çalışmasında, olayı bir ihtida meselesi olarak değerlendirmiştir. Konu hakkında kaynakların sınırlı ve dağınık olduğunu, Osmanlı Devleti'nin bu olay sebebiyle başının ağrıdığını belirtmiştir. Bkz. Selim Deringil, Simgeden Millete, II. Abdülhamid'den Mustafa Kemal'e Devlet ve Millet, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007), s. 121.

miştir. Kafile, Tebriz'e yol alırken Osmanlı Devleti'nin Savuçbulak şehbenderhanesinin önünden geçer. Burada Katy şehbenderhanenin kapısından içeri atılarak "Ben Müslümanım, bu da İslâm devletinin bayrağıdır. Dehâlet ettim (sığındım) gitmem Tebriz'e" diyerek bayrak direğine sarılıp iltica etme isteğini belirtir.⁶

Tebriz'de bulunan *Daily News* muhabiri ise hikâyeyi 14 yaşında İngiliz vatan-daşı olan bir genç kadına uygulanan bir zorbalık olarak anlatır. Olay, "Bir İngiliz vatandaşına karşı yapılan daha önce görülmemiş şiddet eylemi" olarak tanımlanır. Muhabire göre mayıs ayının başında 14 yaşındaki Katy Greenfield, Kürt hizmetçileri tarafından etrafı biraz dolaşmak üzere ikna edilmiştir. Onlar dolaşırken üç kişi ile pusuda bekleyen Aziz, kadını ata bindirerek kaçırmıştır. Olay esnasında kadının üç kardeşi de evde yoktur. Annesi H. Isaac Greenfield ise hemen ata binip onları takip etmişse de yakalayamamış ve durumu Tebriz'deki İngiliz konsolosluğuna bildirmiştir. Konsolosluğun devreye girmesi sonucu Tebriz hâkimi Emir Nizam, valiye telgraf çekerek kadının annesine teslimini istemiştir. Vali ise elinden bir şey gelmediğini zira Kürtlerin kadını sınırdan geçirerek Osmanlı tarafındaki Teville köyüne götürdüğünü belirtmiştir. Emir Nizam'ın ısrar ve tehditleri sonucu kadın, Savuçbulak'ta Molla Abdullah'ın evine getirilmiştir. Bir sonraki gün yapılan soruşturmaya sadece Müslümanlar katılmıştır. Gazeteye göre, bu duruşmaya Katy yerine peçeli ve siyah giydirilmiş Müslüman bir kadın çıkarılmıştır. Katy kılığındaki kadın, oradaki topluluğa Muhammedî (Müslüman) olduğunu açıklayarak bu dine mensup yaşamak ve ölmek arzusunda olduğunu ifade etmiştir. Genel valiye gönderilen duruşma tutanaklarından İngiltere başkonsolosu tatmin olmayarak kadının Tebriz'e getirilerek sorgulanması konusunda ısrarcı olmuş ve bu konuda emirler Savuçbulak'a gönderilmiştir. Genç kadın Emir Nizam'ın emri üzerine Tebriz'e götürüleceğini öğrenmiş ve muhabirin "Türk vatandaşlarının en aşağı ve en sefil tabakasından olan kimseler" diye tanımladığı Kürtler tarafından Molla Abdullah'ın evinden zorla alınarak Savuçbulak'taki şehbenderhaneye götürülmüştür.⁷

Osmanlı Devleti'nin Savuçbulak şehbenderi Ermeni Toma Efendi,⁸ kadını kaçırmanın şehbenderliğe geldiğini görünce kapıları kapatmak istemiştir. Toma Efendi, kadının İngiliz, kaçırmanın ise İranlı olmasından dolayı Osmanlı'nın bu işe müdahil olmasını istememiştir. Fakat şehbenderhanedeki gelişmeler Osmanlı'yı olayların içine çekmiştir. "Asiler" olarak adlandırılan Kürtler şehbenderhanenin kapısını kırarak kadını da yanlarına alarak binanın çatısına çıkararak şehbenderden bayrağı dalgalandırmasını istemişlerdir. Böylelikle kadının Osmanlı bayrağı koruması altında olduğunu göstererek İranlıların onu kurtarmaktan çekineceğini düşünmüşlerdir. İngiliz muhabire göre Toma Efendi "asilerin" elinden kurtularak konsolosluğu terk eder.⁹ Osmanlı belgelerine göre Toma Efendi'nin kadını bilinmeyen bir sebeple şeh-

⁶ BOA, Yıldız Esas Evrak (Y. EE), 140/38, 23 Ağustos 1891/II Ağustos 1307, lef. 2.

⁷ *Daily News*, 10 Temmuz 1891, s. 5; Olayın aynı şekilde anlatımına dair Rusya'da St. Petersburg'da çıkan *Grajdanin* isimindeki Rusça gazetesinin 17 Temmuz 1891 tarihli sayısının tercümesi için bkz. BOA, Yıldız, Perakende Tahrirat-ı Enebiye ve Mabeyn Mütercimliği (V. PRK. TKM), 21/45, 25 Temmuz 1891/18 Zilhicce 1308.

⁸ İngiliz gazetelerinde Thomas Efendi olarak ismi geçmektedir.

⁹ *Daily News*, 10 Temmuz 1891, s. 5.

benderhanenin dışına çıkarmak istediği fakat şehbenderhanede toplanan kalabalık, araya girerek Babıali'den kesin bir emir gelmedikçe kadını teslim etmeyeceklerini söylemişlerdir.¹⁰ Haberlerini *Daily News*'in Tebriz'deki muhabirinden alan bir başka İngiliz gazete ise yüz kadar silahlı Kürt'ün Osmanlı şehbenderhanesini kuşatma altına aldığını ve kadını görmek isteyenleri vurmakla tehdit ettiklerini yazmış ve bu olayın daha da büyüyeceğine dair bir yorum yapmıştır.¹¹

Başka bir kaynak ise olayla ilgili başka detayları açığa çıkarmaktadır. Savuçbulak'ta ticaretle meşgul olan Mehmed Salih ve Mustafa isimli şahıslar tarafından Babıali'ye gönderilen telgrafta Toma Efendi'nin kendi rızasıyla Müslüman olan ve şehbenderhaneye sığınan bir kadını İranlılara teslim etmeye çalıştığını ve bunun üzerine çıkan olaylarda İran askerinin dört kişiyi öldürerek, birkaç kişiyi de yaralayıp hapsedtiklerini bildirmiştir.¹² Dördüncü Ordu Müşiri Zeki Paşa ise, Yıldız Sarayı'nda Yaver-i Ekrem görevini yürüten Şakir Paşa'ya gönderdiği telgrafta bu olay üzerine Toma Efendi'yi fitne ve fesat çıkarmakla suçlamıştır. Toma Efendi'nin görevden alınmasını ve yerine Müslüman bir şehbenderin tayinini istemiştir.¹³ Toma Efendi ise Hariciye Nezareti'ne gönderdiği telgrafta bu olayda Tebriz Başşehbenderliği'nden kendisine gelen talimat dışında hareket etmediğini ve hiçbir kabahatinin olmadığını belirtmiştir.¹⁴

Olayların büyümesi üzerine Tebriz Başşehbenderi Behçet Bey Savuçbulak'a gitmiş ve Toma Efendi ile beraber şehbenderliğe sığınan kalabalığı sakinleştirmeye çalışmıştır. Bu sırada Behçet Bey'in Hariciye Nezareti'ne gönderdiği telgraftan anlaşıldığı kadarıyla Toma Efendi hakkında yazılanlar içinde İngiliz muhabirinin yazdıkları doğruya en yakındır. Telgrafa göre Toma Efendi, kadını İran hükümetine teslim etmek üzere şehbenderhaneye gittiğinde Kürtler toplanıp, şehbenderhanenin kapısını kırmış ve Toma Efendi'yi öldürmek istemiştir. Bunun üzerine Toma Efendi bir evde bulunan Tebriz Başşehbenderi Behçet Bey'in yanına kaçmıştır. Kalabalık, Toma Efendi'yi Behçet Bey'in bulunduğu eve kadar takip etmiş ve eve saldırmışlardır. Kalabalık ancak Behçet Bey'in ikna çabaları sonucu sakinleşmiştir.¹⁵ Bu gelişmeler karşısında Toma Efendi Ekim ayında görevden alınmış ve yerine Müslüman ve askerî sınıftan birinin getirilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁶

Ancak olaylar rayından çıkmıştır. Kürtlerin kadını vermemesi ve İngiltere'nin de İran üzerindeki baskısı sebebiyle İranlılar şehbenderhaneyi kuşatma altına almışlardır. Şehzade Nusretü'd-Devle komutasındaki üç dört bin İran askeri Savuçbulak'a gelip şehbenderhaneye kurşun yağdırmış ve etrafı toplarla sarmıştır. Şehbenderhane sancağının direği yıkılmış, bir iddiaya göre bu saldırıda orada

¹⁰ BOA, Y. EE, 140/38, 23 Ağustos 1891/II Ağustos 1307, lef. 2.

¹¹ *The Birmingham Daily Post*, 24 Haziran 1891, s. 4.

¹² BOA, Yıldız Maruzât Defterleri (Y. MRZ.d), no. 3281, 13 Haziran 1891/6 Zilkade 1308, s. 2,

¹³ BOA, İrade Dahiliye (i. DH), 1245/97552, 1 Ekim 1891/26 Safer 1309, lef. 2.

¹⁴ BOA, Hariciye Nezareti, Tercüme Odası (HR. TO), 347/27, 19 Aralık 1891/7 Kanunievvel 1307.

¹⁵ BOA, Hariciye Nezareti Tahran Sefareti (HR. SFR. (20)), 21/9, 27 Haziran 1891, lef. 7.

¹⁶ BOA, Y. MRZ. d, no. 3472, s. 12 ve BOA, İrade Meclis-i Mahsus (i. MMS), 126/5409, 8 Ekim 1891/4 Rebiülevvel 1309.

bulunan hamile bir kadın ile bir erkek çocuk ölmüştür. Bu ölümlerden çok etkilenen ve üzülen kalabalık kadını teslim etmeyeceklerini bir kez daha tekrarlamıştır.¹⁷ Behçet Bey'in Hariciye Nezareti'ne gönderdiği telgrafta Osmanlı tebaasından kimsenin ölmediğini, ölen iki kişinin İranlı hamile bir kadın ile bir çocuk olduğunu, İran hapishanelerinde Osmanlı tebaasına ait kişilere işkence edildiğine dair Babialı tarafından duyulan istihbaratın gerçeği yansıtmadığını belirtmektedir.¹⁸

Behçet Bey'in Hariciye Nezareti'ne gönderdiği bir başka telgrafta şebenderhaneye sığınan kalabalıktan altmış kadarının dışarı çıkarıldığını, fakat etrafta yüz kadar kişinin beklediğini, şebenderhane bahçesinde kurulan kara çadırların kaldırıldığını bildirmiştir. Ayrıca İngiliz kadını koruyan kişilerin yanından ayrılmadığını, kadının şebenderhaneden çıkmayacağını, yerel hükümete gitmeyeceğini ve sorgusunun şebenderlikte alınmasını istediğini, zorla çıkarılıp götürüldüğü takdirde intihar edeceğini ifade etmiştir.¹⁹ Hariciye Nezareti'nin Behçet Bey'e gönderdiği telgrafta, kadının daha önceki sorgulamasında Müslüman olduğunu ancak İngilizlerin bunu kabul etmediğini halbuki İngiltere'de herkesin istediği mezhebi seçmekte özgür olduğu belirtilerek İngiltere hükümetinin buna bir şey diyemeyeceğini yazmaktadır.²⁰

İngiliz muhabir, Kürtlerin kadını gündüz sıcağından ve gecenin soğuşundan korumak için şebenderhanenin çatısında çadır kurduklarını ve kadını orada yaşamaya "mahkûm" bıraktıklarını belirtmiştir. Kadının yanında birkaç Kürt kadın da durmaktadır. Kadını sıkı bir gözlem altında tutan kadınlar, ona sürekli İslamî kuralları telkin etmektedir. Hristiyan dinine dönerse onu öldüreceklerini söyleyip kendisini korkutmaktadırlar. Ayrıca kadına iki yıldır Müslüman olduğunu anlatan mektuplar da yazdırılmıştır. Ramazan ayında oruç tutturulan Katy üzerinde baskı kurularak onun kendi isteğiyle Aziz'e kaçtığını ve eğer onu Aziz'den ayırırlarsa hayatına son vereceğini söylemesini istemişlerdir. Diğer taraftan da haberlere göre Kürtler lobi çalışmaları yaparak hem İran hem de Osmanlı Kürtlerinden destek almaya çalışmaktadır. "Asi Kürtler" Bayan Greenfield'i konsolosluga yerleştirdikten sonra Türkiye'deki (Osmanlı Devleti'ndeki) Kürtlere haber vererek İslam'ı savunmaya çağırmışlardır. Zira İngiliz konsolos iman etmiş kadını alırsa Hristiyan yapacağı iddiasında bulunmuştur. Buna karşın Osmanlı'nın Tahran büyükelçisi ve Tebriz şebenderi Kürtlere telgraflar göndererek bu kanunsuz hareketlerden vazgeçmelerini ve kadını yetkililere teslim etmelerini istemiştir. Ama Kürtler bu tavsiyeleri dinlemeyerek kadını teslim etmeyeceklerini bildirirken Osmanlı sınırlarından bazı Kürtler de Savuçbulak'a silahlı bir şekilde gelip "asilere" katılmışlardır.²¹

Lobi hareketleri sadece Kürtler arasında yapılmamaktadır. Olayın İngiliz basınında geniş bir şekilde yer alması üzerine İngiltere hükümeti devreye girerek "kadının kurtarılmasını" sağlamak için İstanbul'da bulunan büyükelçisi aracılı-

¹⁷ BOA, Y. EE, 140/38, 23 Ağustos 1891/II Ağustos 1307, lef. 2.

¹⁸ BOA, HR. SFR. (20), 17/94, 29 Haziran 1891/22 Zilkade 1308.

¹⁹ BOA, HR. SFR. (20), 18/16, 26 Haziran 1891/13 Haziran 1307.

²⁰ BOA, HR. SFR. (20), 21/9, 2 Temmuz 1891/20 Haziran 1307, lef. 8.

²¹ *Daily News*, 10 Temmuz 1891, s. 5.

ğıyla Babialı üzerinde baskı kurmuştur. İstanbul'daki İngiliz büyükelçi "İngiltere halkının bir İngiliz genç kadının 'vahşice kaçırılması' hakkındaki duygularını" Babialı'ye iletmiştir. Gazeteye göre İranlı yetkililer güç kullanarak kadını kurtarmak istemişlerse de Osmanlılar buna izin vermemiştir. 28 Haziran'da İngiliz büyükelçi Babialı'den bunun cevabını acilen istemiştir. Elçi, yaşanan gelişmelerden memnun olmadığını kuvvetli bir şekilde Babialı'ye iletmiştir. Çünkü bir İngiliz vatandaşının hayatı tehlikede olmasına rağmen Osmanlı Devleti kadının kurtarılması için İran'ın harekete geçme isteğine olumsuz cevap vermektedir. Ayrıca İngiltere'nin İran'da bulunan elçileri aracılığıyla İran Şahı'ndan bu konuda gerekli önlemleri almasını isteyerek kadının kurtarılmasını, "bu vahşiliğin" cezalandırılmasını, tarafsız kişiler huzurunda kadının Müslüman mı yoksa Hristiyan mı olduğunun sorulması ve gerçek isteğinin öğrenilmesi istenmiştir.²²

İngiltere Başbakanı Lord Salisbury de bir davette karşılaştığı Osmanlı elçisine olayla ilgili yaşanan gelişmelerin kendilerini rahatsız ettiğini belirtmiştir. Ayrıca Osmanlı'nın Tahran sefirinin yaptıklarını dostane bulmadığını ve kadının tarafsız bir yerde sorgulanıp Müslüman mı yoksa hâlâ Hristiyan mı olduğunu anlamak istediklerini ifade etmiştir.²³ Tebriz'de bulunan İngiliz konsolosu da kendi hükümetine verdiği bilgide İran'ın, büyük çoğunluğu Kürtlerden oluşan Savuçbulak'ta büyük bir müdahalede bulunmaya çekindiğini fakat İngiliz hükümetinin Babialı üzerinde daha fazla baskı kurması gerektiğini bildirmiştir.²⁴ The Times gazetesi Osmanlı'nın Tahran Büyükelçisi Halil Halid Bey'in Savuçbulak'ta bulunan şehbendere İran'ın Kürtlere yapacağı olası müdahaleye destek vermemesini de istediğini yazmıştır. Bunun üzerine İngiliz konsolos, Babialı'den ve İran hükümetinden Kürtler üzerinde daha fazla baskı kurmasını istemiştir.²⁵

Osmanlı'nın İranlıların güç kullanarak Katy'i almasına karşı çıkmasının birinci sebebi Sünnî birinin Osmanlı şehbenderliğine sığınması ve Osmanlı'nın bunu iade etmek istememesidir. Nitekim II. Abdülhamid (1876-1909) dönemi Osmanlı-İran ilişkilerini Pan-İslâmist perspektifiyle yorumlayan Akın Kiren'e göre, II. Abdülhamid yönetiminin uyguladığı İttihâd-ı İslam (İslam Birliği) ve Sünnîlik politikası Osmanlı-İran ilişkilerini etkilemiş ve Osmanlı Devleti başta Musul olmak üzere Sünnî Kürtlerin yaşadığı yerlerde birçok uygulamayı hayata geçirmiştir.²⁶ İkinci sebep ise bu meseleden dolayı Osmanlı sınırları içerisinde yaşayan Kürt aşiretlerin

²² *The Standard*, 8 Temmuz 1891, s. 5. ve *The Birmingham Daily Post*, 8 Temmuz 1891, s. 4.

²³ BOA, Yıldız, Perakende, Elçilik-Şehbenderlik ve Ataşemiliterlik (Y. PRK. EŞA), 14/II, 24 Temmuz 1891/17 Zilkade 1308.

²⁴ *The Sheffield and Rotheham Independent*, 7 Temmuz 1891, s. 6.

²⁵ *Western Mail*, 7 Temmuz 1891, s. 5; *The Star*, 9 Temmuz 1891, s. 1.

²⁶ Akın Kiren, *II. Abdülhamid Dönemi Pan-İslâmist Uygulamaları Ekseninde Osmanlı-İran İlişkileri*, (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017, s. 229; Aynı tarihlerde II. Abdülhamid'in hacca gidecek Kürtlere dağıtılmak üzere Savuçbulak Şehbenderliği'ne 150 adet Kur'an-ı Kerim'in gönderilmesine dair iradesi çıkmıştır. Bkz. Ed. Bilal Gökür vd., *Osmanlı Toplumunda Kur'an Kültürü ve Tefsir Çalışmaları-I*, İstanbul: İlim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi, 2011, s. 23'ten naklen, *I. HUS*, 12/31, 28 Mayıs 1893/12 Zilhicce 1310; II. Abdülhamid'in Müslüman dünyaya yönelik politikalarının konsoloslar aracılığıyla şekillendiği ve bu politikaların bazılarının mushaf dağıtmak, ulema göndermek, tarikat ağları gibi geleneksel yöntemlerin olduğuna dair bir değerlendirme için bkz. François Georgeon, *Sultan Abdülhamid*, (İstanbul: Homer Kitabevi, 2006), s. 239-247.

silahlanıp İran tarafına geçmeyi ve olay çıkarması ihtimalleridir. Osmanlı Devleti, Tahran sefaretine İranlıların güç kullanarak kadını alma ihtimaline karşı çıkmasında Bayezid ve Van sancakları içinde yaşayan Kürtlerin sınırı geçebileceğini, İran'da bulunan Kürt aşiretlerle birleşebileceğini ve çatışmaların büyüyebileceğini belirtmiştir. Bunun önüne geçmek için Kürtler tarafından sözü dinlenen iki ulemanın Savuçbulak'a gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Bu iki ulemanın kadını teslim etmeleri için Kürtlere nasihatte bulunmaları ve ikna etmeleri önerisi getirilmiştir. Eğer ikna olurlarsa kadın tekrar sorgulanmak üzere Tebriz'e ya da Bayezid'e götürülmelidir. Şakir Paşa, kısa bir süre önce bazı Kürt beylerin İstanbul'a gelerek devlete olan sadakatlerini yemin ile bildirdiklerini ve seçilecek beylerin bunların arasından olmasını Dördüncü Ordu Kumandanı Zeki Paşa'dan istemiştir.²⁷

Savuçbulak'ta bulunan Kürtleri ikna etmek için kurulan heyette Köysancaklı Hacı Ömer Efendi, Musul vilayetinden Nakibüleşraf Şeyh Mustafa ve Süleymaniye Müftüsü Mehmed Efendi²⁸ ile Başkale'den Şeyh Abdülhamid ve Müderris Abdülhakim Efendi vardır. Heyet, yardımcılılarıyla beraber Musul vilayeti üzerinden Savuçbulak'a doğru yola çıkmıştır.²⁹ Kürtlerin ileri gelen idareci ve din adamlarından kurulan bu heyetin Savuçbulak'a geleceğini Tahran sefaretini İngiliz konsolosuna bildirmiş fakat konsolos bu olaydan haberi olmadığını ifade etmiştir.³⁰ Kürtleri ikna etmek için Savuçbulak'a giden heyet içerisinde Osmanlı ulemasından kişilerin olmasına İran'ın sıcak bakmadığı fakat meselenin çözümü için ikna olduğu anlaşılmaktadır. Savuçbulak'a ulaşan bu kişiler ilk önce kadının iki Müslüman ve iki Hristiyan huzurunda, kendi istediği bir yerde sorgulanmasını teklif etmiş fakat Behçet Bey'in Hariciye Nezareti'ne gönderdiği telgrafta bunun İngilizlerce kabul edilmediği belirtilmiştir. Heyetin Kürtleri ikna edemeyeceği ihtimali belirdikten sonra İranlı Nusretü'd-Devle şehbenderliğe asker kuvvetleriyle girip kadını alacağını kesin olarak bildirmiştir.³¹

Savuçbulak'a giden heyetin teklifine İngilizlerin karşı çıkmasında çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Öncelikle bölgede bulunan resmî görevliler kan dökmeden kadını Kürtlerin elinden almanın imkânsız olduğu kanaatindeydi. İran'ın Tebriz'de bulunan İngiliz konsolos yardımcısı Mr. Paton başkanlığında bir heyetin kadını sorgulayıp hangi dini seçtiğini sorması istenmişse de Mr. Paton Savuçbulak'a gitmenin İngiltere konsolosu için alçaltıcı bir hareket olacağını çünkü

²⁷ BOA, İ. DH, 1234/96649, 6 Temmuz 1891/29 Zilkade 1308; BOA, Yıldız-Sadaret Hususi, (Y. A. HUS), 248/97, 6 Temmuz 1891/29 Zilkade 1308; BOA, Y. A. HUS, 249/15, 10 Temmuz 1891/ 3 Zilhicce 1308; BOA, HR. SFR. (20), 18/38, 8 Temmuz 1891/26 Haziran 1307; BOA, Yıldız Perakende Askerî Maruzat (Y. PRK. ASK), 73/81, 10 Temmuz 1891/3 Zilhicce 1308.

²⁸ BOA, Y. EE, 140/38, 10 Eylül 1891/5 Safer 1309. Bu iki kişinin iş bittikten sonra yol masrafları için bkz. BOA, İ. DH, 1249/97892, 25 Ekim 1891/21 Rebiülevvel 1309.

²⁹ BOA, Y. MRZ. d, no. 3407, s. 9; BOA, HR. SFR. (20), 18/78, 26 Temmuz 1891/14 Temmuz 1307; BOA, İ. DH, 1249/97552, 1 Ekim 1891/26 Safer 1309. (Burada esas alınması gereken tarih Tahran sefaretine ait olan belgedeki tarihtir.)

³⁰ BOA, HR. SFR. (20), 18/43, 11 Temmuz 1891/29 Haziran 1307.

³¹ BOA, HR. SFR. (20), 18/44, 11 Temmuz 1891/29 Haziran 1307; BOA, HR. SFR. (20), 18/45, 12 Temmuz 1891/30 Haziran 1307; BOA, HR. SFR. (20), 18/50, 15 Temmuz 1891/3 Temmuz 1307; BOA, HR. SFR. (20), 18/52, 16 Temmuz 1891/4 Temmuz 1307; BOA, HR. SFR. (20), 18/55, 17 Temmuz 1891/5 Temmuz 1307; BOA, HR. SFR. (20), 18/56, 17 Temmuz 1891/5 Temmuz 1307.

böyle yapmakla Kürtlerin kendilerini İngilizlerden daha güçlü oldukları fikrine kapılabileceklerini belirtmiştir. Öte yandan Katy Greenfield şebenderlikte sorgulanırsa muhtemelen Müslümanlığı kabul edeceğini çünkü kadın Müslümanlar tarafından kuşatıldığından kendi iradesiyle hareket edemeyeceğinden dolayı İngiliz heyeti kadının Tebriz'e gönderilmesi konusunda ısrarcı olmuştur. İngiliz heyetinin ısrarları sonrası İran Şahı da devreye girmiştir. Sorunu çözmek amacıyla Tebriz, Tahran, Londra ve İstanbul arasındaki yoğun yazışmalardan sonra konu hakkında aşağıdaki maddeler üzerinde antlaşmaya varılmıştır;

Majestelerinin [Britanya Kraliçesi I. Victoria] iradesini korumak için soruşturma Savuçbulak'ta yapılmalıdır.

İran hükümeti, görevli Britanya konsolosunun yolculuk süresi ve kasabada kalacağı süre boyunca güvenliğini sağlamalıdır.

İlk olarak Bayan Greenfield yerel yetkililere teslim edilmeli ve sorgulama vali konağında olmalıdır. Ayrıca sorgulamaya katılmak zorunda olan görevliler hariç kimse sorguya katılmamalıdır.

Kız eski dinine döndüğünü açıklarsa İran hükümeti kızın önce Tebriz'e sonra da Britanya konsolosluğuna ulaşmasını sağlamakla yükümlüdür.

İngiliz hükümetinden çekinen Türk hükümeti, şebenderleri aracılığıyla İranlılardan İngiltere başkonsolosunun Savuçbulak'a güvenli bir şekilde ulaştırılmasını rica etmiş ve Kürtleri ikna edeceklerini belirtmiştir. Alınan önlemler ve verilen sözler sonrası konsolos yardımcısı Mr. Paton Savuçbulak'a doğru yola çıkmıştır.³²

İngiliz heyetin Savuçbulak'a gitmesinden sonra ve daha önce de belirtildiği gibi İranlıların Kürtlerin üzerindeki baskıyı arttırması sonrası Kürtler kadının vali konağında sorgulanmasını kabul etmişlerdir.³³ Bu gelişmeleri İngiliz basını yakinen takip etmiştir. 20-24 Temmuz arasındaki baskılarında İngiliz gazeteleri Kürt heyetin etkisiyle Kürtlerin kadını teslim etmeye hazır olduğunu yazmıştır.³⁴ 27 Temmuz tarihli baskılarında ise Katy Greenfield'in güvenli bir şekilde valinin konağına getirildiği, Kürtlerin konağın etrafını kuşattığı ve onun burada sorgulanacağı haberi vardır.³⁵ Musul vilayetinden Babali'ye çekilen aynı tarihli telgrafta da İngiliz kadının emniyetli bir şekilde İran hükümetine teslim edildiği bildirilmiştir.³⁶

Valilik konağına götürülen kadının ikinci sorgusu 28 Temmuz 1891 tarihinde yapılmıştır. Tahran sefaretinden Babali'ye gönderilen belgelerde ikinci meclis ola-

³² *Daily News*, 10 Temmuz 1891, s. 5. (Britanya konsolosunun can güvenliğinin sağlanmasını İranlılardan istemesinin sebebi, 1876 tarihli Selanik Vakası'nda öldürülen Alman ve Fransız konsoloslarla aynı akıbete uğrama korkusu olabilir. Nitekim Hariciye Nezareti Siyasi fonuna ait bir evrakta İngilizce yazılmış bir gazeteden kesilmiş bir makalede aynı korkudan bahsedilmektedir. Hangi gazeteyle ait olduğu belli olmayan ve İstanbul'da olan bir gazete muhabiri tarafından yazılan bu makalede Greenfield'den bahsetmektedir. Muhabir, konsolosların bu işe karışmaları konusunda dikkatli olmasını zira 1876'da Selanik'te benzer bir olay yüzünden Alman ve Fransız konsolosların öldürüldüğünden bahsetmektedir. Belge için bkz. BOA, Hariciye Nezareti, Siyasi (HR. SFR), 61/6, 10 Ağustos 1891, lef. 1.)

³³ BOA, HR. SFR. (20), 18/61, 20 Temmuz 1891/8 Temmuz 1307; BOA, HR. SFR. (20), 18/64, 21 Temmuz 1891/9 Temmuz 1307; BOA, HR. SFR. (20), 18/70, 23 Temmuz 1891/11 Temmuz 1307.

³⁴ *Daily News*, 20 Temmuz 1891, s.5; *The Freemans Journal*, 20 Temmuz 1891, s. 6; *Daily News*, 23 Temmuz 1891, s. 5; *The Birmingham Daily Post*, 24 Temmuz 1891, s. 4.

³⁵ *The Birmingham Daily Post*, 27 Temmuz 1891, s. 8; *The North-Eastern Daily Gazette*, 27 Temmuz 1891, s. 4.

³⁶ BOA, Y.A.HUS, 249/75, 27 Temmuz 1891/30 Zilhicce 1308.

rak anılan sorguya ait kayıta Şehzade Nusretü'd-Devle, Behçet Efendi, Müftü Efendi, Mirza Abdülvehhab Kadı, Hartun Mesihi ve Hoca Yakub Tacirbaşı'ya ait imzalar vardır. Bu mecliste Katy Greenfield, vicdanıyla İslamiyet'i seçtiğini tekrar etmiştir. Kadına Fatma ismi verilmiştir. İngiliz konsolos yardımcısı, hazır bulunduğu mecliste kadının kararını kabul etmiş fakat meclisin kararına imza atmamıştır. Kadının annesi ise bu kararı tanımayarak toplantının ertelenmesini talep etmiş ancak teklifi reddedilmiştir. Kadının annesi aynı gün Tebriz'e geri dönmüştür. İran sadrazamı, yapılan duruşmanın neticesinde kadının kocası Aziz'e teslim edilmesi gerektiğini yoksa sessizliğe bürünen olayların daha da alevlenebileceğini belirtmiştir.³⁷

İngiltere gazeteleri, Osmanlı belgelerinde ikinci meclis olarak geçen kadının sorgusunun birincisini ayrıntılı bir şekilde yer vermiştir. Gazetelere göre duruşmada kadının tutumu şüpheli ve korkuluydu. İngiliz gazetelerin birinci görüşme olarak adlandırdığı yüzleşmede Katy Greenfield, Şehzade Nusretü'd-Devle, yardımcı konsolos Mr. Paton, tercüman ve kadının annesi duruşma öncesi özel bir odada görüşmüşlerdir. Muhabire göre, anne Greenfield ve kızı uzun süre birbirine sarılıp ağlamışlardır. Annenin bütün tavsiyelerine rağmen sessiz kalan kızı sadece iki defa şöyle ifade edilmiştir; "Anne, anne geçti. Olmaması gerekenler oldu." Asıl duruşmada ise Osmanlı başkonsolosu Behçet Efendi, aracı olan Kürt ileri gelenleri, birçok İranlı ve Kürt görevli, müftüler, eşraftan kimseler ve bazı Hristiyanlar hazır bulunmaktadır. Anne Greenfield'e kızıyla yalnız görüşmesi için biraz daha süre verilmiştir. Görüşme sonunda anne ısrarla kızının Hristiyan olduğunu iddia etse de kızı böyle bir açıklamada bulunmamıştır. Daha önceki sorgusunda söylediklerini tekrar etmiştir. Mr. Paton'un Aziz'i kaçmadan önce ne kadar süredir tanıdığı sorusuna da aynı gün tanıştıkları şeklinde cevap vermiştir. Görevli İngiltere konsolos yardımcısı ne kadarlık bir süre içinde onunla gitmeye karar verdiğini sormuştur. Katy'nin cevabı "Sadece bir buçuk saat" şeklinde olmuştur. Bunun üzerine Mr. Paton topluluğa karşı bu mantığa karşı olduğunu ardından: "Bir kız ilk defa gördüğü bir adama hem de farklı bir millet ve dinden olmasına rağmen âşık oluyor, hazırlanıp onunla kaçmaya karar veriyor ve bunların hepsi bir buçuk saatte oluyor" demiştir. Sonuçta Mr. Paton imzalanan protokolün altına imzasını atmamıştır.³⁸

Katy daha şehbenderhanede iken Londra'da basılan Daily Telegraph gazetesinin 25 Temmuz 1891 tarihli yazısında olayı bir masala benzetmiştir. Doğu'da yeni bir masal mücadelesinin yaşandığını belirten gazete, Greenfield'in kaçırılmasını Yunanlı şair Homeros'un İlyada Destanı'nda Truva Savaşı'na sebep olan Helen'in kaçırılması hikâyesine benzetmiştir. Ayrıca Aziz'in Sadi'nin (Sadî-i Şîrâzî) Bostan isimli mesnevisindeki "Âşık isen maşukanın eteğinden iyice yapış" sözünü icra ettiğini yazmıştır.³⁹ Greenfield'in sorgulama sonrasında İslamiyet'i tercih ettiğini

³⁷ BOA, HR. SFR.(20), 18/84, 28 Temmuz 1891/23 Zilhicce 1309. Daha sonraki tarihli bir belgede kızın Fatma Naciye ismini aldığı belirtilmektedir. bkz. BOA, Y.EE, 140/38, 10 Eylül 1891/5 Safer 1309.

³⁸ *Supplement to the Manchester Courier*, 19 Eylül 1891, s. 3. (Gazete, bilgileri *Daily News* muhabirinden aldığı haberin başında belirtmiştir.)

³⁹ BOA, Y.PRK.TKM, 21/45, 25 Temmuz 1891/18 Zilhicce 1308, lef. I.

ve Aziz'in eşi olarak kendi evine dönmek istediğini yazan İngiltere gazeteleri⁴⁰ Greenfield ile Aziz'in evliliğini Gretna Green⁴¹ tarzı evliliğe benzetmiş, Greenfield'in her ne kadar genç de olsa kendi düşüncesinde ısrarcı ve kendi yolunu çizmeye hakkı olan bir kadın olarak tasvir etmiştir.⁴²

Olayın üstünden yaklaşık bir buçuk ay geçtikten sonra gazetelerde çıkan haberler kamuoyunda bu meselenin hâlâ tartışıldığını göstermektedir. Bir gazetede Greenfield'in Müslümanlığı ve Aziz'le evlenmeyi seçmesi üzerine Kürtlerin Sezar'ın ünlü sözünü değiştirerek şöyle söylemiş olabileceğini yazmıştır; "Geldim, gördüm ve kızı aldım."⁴³ *Daily News*'in "Bayan Greenfield'in Tercihini" başlıklı haberinde ise yine dönemin romantizm tartışmalarında yer alan aşk ve duygusal kararlar gibi kavramlar üzerinden giderek Greenfield'in tercihi sorgulanmıştır. İlk görüşte aşk kabul edilebilir olsa da genç kadının yaşı, hem de Aziz'e atfedilen "çirkinlik ve cehalet" ve de tanışma ve kaçmanın toplam bir buçuk saatte içinde gerçekleşmiş olması düşünülürse bu olayın ne kadar anlaşılabilir olduğunu altı çizilmiştir. "İtiraf ederiz ki muhabirimizden ülkeye bu olay ilk ulaştığında bize göre Aziz güzel gösterişli akıllı bir kişi ve yakışıklı kara gözlü uzun boylu, süslü, afili biri aklımıza gelmişti. Yanılmışız." Alaylı bir dille kadının İslam'a geçtiği konusunda şüpheler dile getirilmektedir. Yazıya göre Katy Kürtlerin gazabından korktuğu için bu durumu kabul etmiştir.⁴⁴

Meselenin çok büyük olaylara sebebiyet vermeden bitmesinin ardından İran, vakanın büyümesine sebep oldukları, isyan hareketinde buldukları ve bundan sonra da cinayetlere ve karışıklığa sebep olacakları düşünülen 60-70'e yakın Kürdü Savuçbulak'tan sürgün etmek istemiştir.⁴⁵ Bu kararını Osmanlı Devleti'ne bildirmiş, Babialı hukuk müşavirleri de konuyu inceledikten sonra kaleme aldıkları yazıda her devletin tebaasının asayiş ve emniyetini göz önünde bulundurarak gerekli gördüğü takdirde kişileri sürgün edebileceğini fakat Savuçbulak meselesinde olay çıkaran kişilerin yerinde cezalandırılması gerektiği belirtilerek İran'ın bu kararına itiraz etmiştir.⁴⁶ Fakat bir süre sonra Meclis-i Mahsus'ta alınan ka-

⁴⁰ *The Birmingham Daily Post*, 29 Temmuz 1891, s. 4; *The Graphic*, 1 Ağustos 1891, s. 140.

⁴¹ 1754'de İngiltere ve Galler'de ile 21 yaş altındaki çiftlerin ebeveynlerinin rızası olmadan evlenmesini önleyen Evlilik Yasası çıkmıştır. Bu yaşın altında evlenmek isteyenler, erkeklerin 14, kız çocukların 12 yaşına kadar ebeveyn izni olmadan evlenmelerinin mümkün olduğu İskoçya'da nikâhlarını kıydırmaya başlamışlardır. Genellikle sınırı geçer geçmez Gretna Green adlı köyde kıyılan nikâh dolayısıyla bu evliliklere Gretna Green tarzı evlilik ismi verilmiştir. Bilgi için bkz. Wikipedia, Gretna Green maddesi [Erişim tarihi 20.09.2019].

⁴² *The North Eastern Daily Gazette*, 29 Temmuz 1891, s. 2.

⁴³ *Supplement to the Manchester Courier*, 19 Eylül 1891, s. 3. (Gazete, bilgileri *Daily News* muhabirinden aldığı haberin başında belirtmiştir.)

⁴⁴ *Daily News*, 16 Eylül 1891, s. 5.

⁴⁵ BOA, i.MMS, 127/5452, 29 Aralık 1891/27 Cemaziyelevvel 1309. (İran'ın bu kararı olayın hemen sonrasında aldığı dair Savuçbulak'ta bulunan Tebriz Başşehbenderi Behçet Bey'in Hariciye Nezareti'ne gönderdiği 1 Ağustos 1891 tarihli telgraftan anlaşılmaktadır. Telgrafta Savuçbulak'ta olay çıkardığı düşünülen kişilerin sürgün edilmesine dair İran'ın aldığı kararın protesto edildiği belirtilerek gerekli cevabın Babialı'den gelecek cevaba göre verileceği belirtilmiştir. Bkz. BOA, HR. SFR. (20), 18/89, 1 Ağustos 1891/20 Temmuz 1307, lef. I.)

⁴⁶ BOA, Meclis-i Vükelâ Mazbataları (MV), 68/28, 18 Aralık 1891/15 Rebiülahir 1309.

rarda, İran hükümetinin sürgün ve sınır dışı etme hakkını kullanır ise Osmanlı Devleti'nin bu duruma bir şey diyemeyeceği belirtilmiştir.⁴⁷

Davayla ilgili son olarak ilginç bir nokta da muhtemelen yine dışarıdan gelen istekler dolayısıyla Katy'nin (Fatma) durumunun olaydan sonra takip edilmiş olmasıdır. Ekim 1891'de Musul vilayetinden Sadaret'e gönderilen telgrafa göre, ihtida eden kadının nerede ve ne halde olduğu anlaşılacak üzere Revandiz kaymakamlığı vasıtasıyla bir memur gönderilmiştir. Memur, kadının Aziz'e götürülmüş olduğunu ve çiftin Revandiz kasabası sınırları içerisinde bulunan Bukani köyünde yaşadıkları bilgisine ulaşmıştır.⁴⁸

Sonuç

Osmanlı ile İran sınırları arasında önemli bir etkiye sahip Kürt aşiretlerin başrolünü oynadıkları bu olayda Osmanlı tebaası olmayan Hristiyan bir kadın Müslüman bir erkek tarafından kaçırılmış ve Osmanlı şebenderliğine sığınmıştır. Savuçbulak'ta gerçekleşen bu olayın başlangıcında Osmanlı Şebenderi Toma Efendi şebenderliğe sığınmak isteyenleri uzak tutmak istemiş ise de gelişen olaylar sonrasında bölgede bulunan Osmanlı temsilcilikleri hadisenin tam da ortasında kalmışlardır. Katy Greenfield'in gönüllü kaçtığı ifadelerinden, Osmanlı belgelerinden ve İngiliz gazetelerindeki haberlerden anlaşılmaktadır. Greenfield'in annesinin şikâyeti sonucu İngiltere konsoloslarının işe karışması olayın büyümesine neden olmuştur. İran-Osmanlı-İngiltere ilişkileri üçgeninde gelişen olayda, İngiltere'nin siyasi gücünü kullanarak İran ve Osmanlı devletleri üzerinde baskı kurduğu bir gerçektir. İngiltere tarafından bu iki devlet üzerinde baskı kurulmasına rağmen iki devletin de üzerinde tam hâkimiyet kuramadıkları Kürtlerin bu olayın faili olması ve coğrafyanın Kürtlere avantaj sağlaması sayesinde mesele Kürtlerin "lehine" çözülmüştür. İngiliz basını ise kültürel farkları göz önüne sererken basının kamuoyu oluşturmaktaki rolünü de anlamamıza vesile olmaktadır.

⁴⁷ BOA, i.MMS, 127/5452, 29 Aralık 1891/27 Cemaziyevvel 1309 ve BOA, Y.MRZ.d, no. 3525, s. 3.

⁴⁸ BOA, Y.A.HUS, 252/103, 28 Ekim 1891/16 Teşrinievvel 1307.

EXTENDED ABSTRACT

Abduction of a girl in Savuçbulak, which is located within the borders of Iran in the region near the eastern border of the Ottoman State, has led to events leading to diplomatic crisis between the Ottoman, Iranian and British states. The main actors in this case in 1891 were a British girl and Mirza Aziz, an Iranian Sunni Kurd. The reason for the involvement of the Ottoman Empire was that Mirza Aziz and Katy Greenfield took refuge in the Ottoman consulate in Savuçbulak while they were taken to Tabriz by the Iranian government for trial.

The mountainous, rugged and difficult geographical conditions of the Ottoman-Iranian border gave the Kurdish tribes living in these regions and living in nomadic life an advantage over the governments of these two states.

Due to the structure of these borders, these tribes without borders were involved in many incidents such as extortion, wounding and kidnapping. Due to the fact that the borders were not drawn with certainty as in today's conditions, these tribes could be transferred to Ottoman or Iranian nationality due to their interests.

There was disagreement between Iran and the Ottoman states when it came to the capture or punishment of tribal members involved in a case. When a state of war broke out between these two states, the Kurdish tribes were plundering or bandaging across the borders, taking refuge in the opposite state and thus benefiting from political tension. In addition, these tribes were defecting to the other country by claiming that they were subjected to religious pressure from other country for different reasons such as not paying tax or doing military service by taking advantage of the fact that the Ottomans were Sunni and Iran was Shia. When all these are listed one by one, it is clear that the geography gives advantage to the Kurdish tribes over the two governments. As can be seen from the abduction example mentioned above, it can be said that on the one hand while the Kurdish tribes involved in the incident "occupied" the Ottoman consulate, on the other hand Iran did not conducted a final military operation as abstained from their unification.

Katy Greenfield, the daughter of a British family engaged in commerce in Tabriz, and her family settled in the village of Ermenibulağı after the death of her father. Katy Greenfield, who studied at French and Muslim schools, was kidnapped by Aziz Mirza, the son of a Kurdish lord. Aziz Mirza and Katy Greenfield were married and she became Muslim. Her mother, who was aware of these, applied to the authorities and asked her to hand over her daughter. As a result of pressure from the Iranian government, the Kurds agreed to take her to court. Katy, who was brought before the court, declared that she was a Muslim and had been married. Her mother claimed that her daughter was under pressure and requested her interrogation in Tabriz. Despite the unwillingness of Katy Greenfield, the Iranian government accepted this request as a result of pressure from British consuls in the region.

While Katy Greenfield was taken to Tabriz, she took refuge in the Ottoman consulate in Savuçbulak, where the city of Mahabad is today. Although Toma Efendi, the consul of the Ottoman Empire in Savuçbulak did not want the Ottoman Empire to intervene in this case, the Kurds entered the consulate by force. Toma Effendi had to leave the consulate after a while. The Kurdish "rebels" who took refuge in the consulate wanted to show the Iranians that they were under Ottoman protection. The Kurds informed the Iranians that they would not hand over her unless an order came from the Sublime Porte. Iranians, who wanted to

get the girl under pressure of British consuls, besieged the consulate with the army under the command of Prince Nusretü'd-Devle after the Kurds took refuge in the consulate. The Ottoman government dismissed Toma Efendi on the developments and the correspondence was conducted with Behçet Bey, the Consul General of Tabriz in Savuçbulak. After the abduction of Katy Greenfield was widely featured in the British press, the British government also stepped in and tried to put pressure on the Sublime Porte through its ambassadors in Istanbul. British newspapers wrote that the Ottomans rejected Iran's offer to save Greenfield by force and that the life of a British citizen were in danger. According to the press, England's request was to question whether Greenfield had changed religion and to learn the facts in the presence of impartial persons. The British claimed that the major reservation of Iran not to intervene was that the majority of the population in Savuçbulak was Kurdish and feared that the Kurds within the Ottoman borders would be armed and come to help. In order to prevent that the Kurds had to be persuaded by the Ottomans who are from the same sect of the religion. The Ottoman sent a delegation consisting of the Bey and Ulama of the surrounding cities to Savuçbulak in order to convince the Kurds for the surrender of the British girl to the authorities.

Upon convincing of this delegation which went to Savuçbulak and the Iranian Nusretü'd-Devle declaring that he will use force, Katy Greenfield was handed over to the authorities and brought to court. Representatives of the Iranian State alongside the British consul and Behçet Bey, the Consul General of the Tabriz of the Ottomans was present at the hearing called the second court. Katy Greenfield reiterated that she became a Muslim and married Aziz at the hearing. The British Consul who accepted this situation did not sign the query record. The British newspapers have reported these developments in a tabloidized way and compared it to different stories.

Kaynakça

1. Arşiv Kaynakları⁴⁹

A. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

- Babıali Evrak Odası (BEO)
- Dahiliye Nezareti, Şifre Evrakı (DH. ŞFR)
- Hariciye Nezareti Siyasi (HR.SYS)
- Hariciye Nezareti Tahran Sefareti (HR. SFR. (20))
- Hariciye Nezareti, Tercüme Odası (HR. TO)
- Haritalar (HRT.h)
- İrade Dahiliye (i. DH)
- İrade Hususi (i.HUS)
- İrade Meclis-i Mahsus (i. MMS)
- Meclis-i Vükelâ Mazbataları (MV)
- Yıldız Esas Evrak (Y. EE)
- Yıldız Maruzât Defterleri (Y. MRZ.d)
- Yıldız Perakende Askerî Maruzat (Y. PRK. ASK)
- Yıldız, Perakende Tahrirat-ı Ecnebiye ve Mabeyn Mütercimliği (Y.PRK.TKM)

⁴⁹ Kullanılan defterlerin, defter ve sayfa numaraları ile vesikaların, dosya ve gömlek numaraları metin içinde dipnotlarda gösterilmiştir.

Yıldız-Sadaret Hususi, (v. A. HUS)

2. İngiliz Gazeteleri⁵⁰

Daily News

Supplement to the Manchester Courier

The Birmingham Daily Post

The Freemans Journal

The Graphic

The North-Eastern Daily Gazette

The Sheffield and Rotheham Independent

The Star

Western Mail

3. Kitap, Makale, Tez ve Elektronik Kaynaklar

Çabuk, Fehminaz: *II. Abdülhamit Dönemi Osmanlı-İran İlişkilerinde Kürt Aşiretleri Meselesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

Deringil, Selim: *Simgeden Millete, II. Abdülhamid'den Mustafa Kemal'e Devlet ve Millet*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.

Ed. Bilal Gökkır vd.: *Osmanlı Toplumunda Kur'an Kültürü ve Tefsir Çalışmaları-I*, İstanbul: İlim Yayıma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi, 2011.

Georgeon, François: *Sultan Abdülhamid*, İstanbul: Homer Kitabevi, 2006.

Karaca, Ali: "Üç İltica ve Bir Vesika", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S. 28, (1989), s. 45-48.

Karaca, Ali: *Anadolu Islahâtı ve Ahmet Şâkir Paşa (1838-1899)*, İstanbul: Eren Yayıncılık, 1993.

Kiren, Akın: *II. Abdülhamid Dönemi Pan-İslâmî Uygulamaları Ekseninde Osmanlı-İran İlişkileri*, (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.

Sarıkcıoğlu, Melike: *Osmanlı-İran Hudut Sorunları (1847-1913)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2013.

Wikipedia, Gretna Green maddesi [Erişim Tarihi: 20.09.2019].

⁵⁰ Kullanılan gazetelerin sayıları verilmemiştir. Sadece tarih olarak dipnotlarda belirtilmiştir.